

Anna Janus

Pedagogium – Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Warszawie
e-mail: janusa1@poczta.onet.pl

Karolina Wanda Rutkowska

Uniwersytet Łódzki
e-mail: ka.rutkowska@wp.pl

Komunikacyjne i wspólnotowe funkcje wytworów sztuki ludowej funkcjonujących w przestrzeni wirtualnej

STRESZCZENIE

Internet, globalizując komunikację, ułatwił nie tylko porozumiewanie się między ludźmi, ale ma swój udział w popularyzowaniu wszelkiego typu wytwórczości. Specyfika relacji międzyludzkich w cyberprzestrzeni, szczególnie w kontekście funkcjonowania w niej sztuki ludowej, stała się w ostatnich latach interesującym obiektem badań naukowych. Artykuł koncentruje uwagę na dwóch typach tworzenia i budowania istotnych dla tego środowiska sposobów interakcji społecznych, podejmując analizę funkcji komunikacyjnej i wspólnotowej publikowanych w sieci tekstów i przedmiotów klasyfikowanych jako sztuka ludowa.

Słowa kluczowe: Internet, sztuka ludowa, twórca, wspólnota, komunikacja.

Wstęp

Sztuka ludowa – jak każdy wytwór kultury wytwarzanej przez określony naród, grupę zawodową, pokoleniową itp. – czerpie z utrwalonych tradycją, istniejących w danej kulturze zaakceptowanych wzorów, idei czy innych elementów kultury, bazuje na dokonywaniu wyborów z „ogólnego repertuaru (znaków, symboli, sensów, wzorów, wartości) kultury ludzkiej”¹. Szerokie spektrum osób zajmujących się sztuką ludową i rękodziełem nie jest przypadkiem. Przy czym należy zaznaczyć, że myśląc o sztuce ludowej, traktuje się ją jako twórczość jednostkową, artystyczną, nieanonimową, która znajduje się w opozycji do wytworów tradycyjnej kultury chłopskiej, będących elementem składowym folkloru. Kategorie te można włączyć do jednej głównej grupy, jaką jest sztuka nieprofesjonalna, której wykonawcą jest najczęściej samouk, człowiek niewykształcony w tej materii, który nie ukończył

¹ A. Siciński, *Styl życia, kultura, wybór – szkice*, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2002, s. 78.

szkoły ani studiów artystycznych. Ludzie zajmujący się sztuką ludową to twórcy lub artyści ludowi². Jak zauważył Damian Kasprzyk, są to osoby, które pełnią wiele funkcji, będąc przede wszystkim ikoną regionalizmu, interpretatorem ludowości, animatorem i nauczycielem, stróżem tradycji, ale także designerem i sprawnym menedżerem³. Ich rola w ostatnim dziesięcioleciu znacznie wzrosła, gdyż powszechne doświadczanie zagrożeń globalizacyjnych spowodowało, iż w wielu regionach zaczyna się pielęgnować folklor, rozwijać sztukę ludową, rzemiosło artystyczne, tworzyć skanseny, muzea regionalne. Pielęgnowane są lokalną gwarą czy tradycje kulinarne, które dotąd były mało znane lub zapomniane. Działania te są odpowiedzią na nasilające się procesy migracji. Przemieszczanie się ludzi różnych narodowości w związku z pracą, nauką, realizowaniem rozmaitych zadań w innych krajach oraz turystycznie, sprawia, że coraz częściej funkcjonujemy w środowiskach wielokulturowych. Zjawisku temu sprzyja moda na *life-wide learning*, czyli uczenie się poprzez rozmaite doświadczenia, uczestnictwo w kulturze nacechowanej zróżnicowanymi komponentami⁴, podróże i inne obszary aktywności społecznej czy kulturalnej oraz rozwój mediów, a zwłaszcza Internetu.

Niemal niczym nieograniczony dostęp do Internetu, wpływając na wszystkie aspekty naszego życia, ma również swoisty i określony wpływ na sposób funkcjonowania sztuki ludowej w przestrzeni publicznej. Nabiera szczególnego znaczenia w sytuacji tych miejscowości, w których mimo licznych propozycji związanych z prezentowaniem sztuki ludowej obserwuje się malejącą popularność organizowanych dla twórców ludowych jarmarków, festynów czy innych imprez o charakterze masowym, które jeszcze do niedawna były formą promocji tradycyjnej wytwórczości danego regionu i cieszyły się dużym zainteresowaniem⁵. Warto zauważyć, że dotychczasowa promocja i roztaczanie opieki nad artystami i rękodzielnikami ludowymi znajdowała się w gestii instytucji zarówno o charakterze gminnym, miejskim, powiatowym, wojewódzkim, jak i ogólnopolskim. Jedną z takich instytucji jest, istniejące nieprzerwanie od 1968 r., Stowarzyszenie Twórców Ludowych. Organizacja ta zrzesza obecnie 2161 twórców wszystkich dyscyplin ze wszystkich regionów kraju, a jej główny cel to: „twórcze kultywowanie tradycji kultury ludowej we wszystkich dziedzinach i rodzajach plastyki, folkloru i literatury ludowej, popularyzacja najwartościowszych przejawów artystycznej twórczości ludowej, roztaczanie opieki nad twórcami ludowymi, ich reprezentacja oraz zbiorowe zarządzanie i ochrona powierzonych stowarzyszeniu praw autorskich lub praw pokrewnych i wykonywanie uprawnień wynikających z ustawy o prawie autorskim”⁶.

Niestety, jej zakres działania nie jest w stanie zaspokoić potrzeb środowiska, dlatego często inicjatywę w zakresie promocji swojej twórczości przejmują sami artyści ludowi. Dzięki

² Dla potrzeb niniejszego opracowania terminem artysta ludowy posłużono się w odniesieniu do osób posiadających stosowne wykształcenie, potwierdzone dyplomem.

³ D. Kasprzyk, *Artysta ludowy i kilka kontekstów współczesności*, http://www.muzeum-radom.pl/tl/zr/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=69, dostęp: 29.12.2017 r.

⁴ Przykładem może być obchodzenie Święta Zmarłych w Polsce zgodnie z wielowiekową tradycją odwiedzania grobów przy jednoczesnym wprowadzaniu elementów angielskiej tradycji halloween.

⁵ Przykładem mogą być inicjatywy świadczące o trosce władz miejscowości typu Skierniewice, Żyrardów i innych, znajdujących się w okolicy Łowicza, które związane są z promowaniem koncertów muzyki ludowej i prowadzeniem kiermaszów sztuki ludowej, w stosunku do których zauważono wyraźny spadek popularności.

⁶ Statut Stowarzyszenia Twórców Ludowych, dostępny na oficjalnej witrynie STL: <http://zgsl.pl/media/dokumenty-do-pobrania/>, dostęp: 2.01.2018 r.

temu można zauważyć, że sieć wirtualna stała się bazą informacji o sztuce, jej „wirtualnym katalogiem” odsyłającym do dzieł materialnych, stającym się także pewnego rodzaju źródłem inspiracji czy przestrzenią dla wspólnej wymiany doświadczeń. Z istnieniem owego katalogu wiąże się także inny aspekt – współczesna technologia, która stawia jej twórcom nowe, techniczne wymagania oraz zmusza do radzenia sobie z oczekiwaniami odbiorcy interaktywnego i z uwarunkowaniami dotyczącymi konieczności umiejętnego korzystania z komputera. Mobilizuje twórców ludowych do sprostania tym wyzwaniom, wpisując ich tym samym w nurt działań tworzących nową kulturę wirtualną, na którą składa się budowa witryn internetowych twórców ludowych, rzemieślników, rękodzielników czy zwolenników folkowego *designu*.

Internet szansą dla popularyzacji sztuki ludowej

Obecność sztuki ludowej w Internecie to szansa na jej bardziej interesujący i głębiej rozumiany wizerunek⁷. Twórcy ludowi, dzieląc się informacjami o szczegółach jej powstania, zmieniają wyobrażenia odbiorców, że jest to sztuka prosta, naiwna, nie wymagająca głębszej znajomości tradycji i kultury. Sami rozumieją ją nieco inaczej niż dawniej, na tle szerokiego zainteresowania oraz wnikania w symbolikę i istotę sztuki ludowej. Tym samym ich dzieła przyjmują nowe kształty i nabierają innych wymiarów oraz wartości⁸. Funkcjonując w Internecie, mniej lub bardziej świadomie, przyczyniają się do utrwalania i prezentowania piękna tradycji narodowych (zrozumienia i szacunku). Każdy element kultury ludowej stanowi swoją wartość dzięki wypracowanemu przez wieki swojemu niepowtarzalnemu kolorytowi, elementom charakterystycznym dla danej społeczności, jak na przykład wykorzystywane w twórczości konkretne materiały czy tworzywa.

Funkcjonujące w Internecie krótkie reportaże zdjęciowe i filmowe o ludowych twórcach przybliżają współczesnym odbiorcom sposób tworzenia wyrobów rękodzielniczych, prezentując tym samym ich wartość jako produktów „z duszą”, kształtowanych przez osobowość artysty, historię regionu i wielowiekową tradycję. Na przykład na stronie prestiżowej organizacji *Alliance for Artisan Enterprise*⁹ – fundacji wspierającej rozwój sektora rękodzielniczego na świecie – można znaleźć informacje nie tylko promujące rękodzieło jako estetyczne i wyjątkowe, ale też dane o formach i źródłach wsparcia rzemieślniczych przedsięwzięć.

Podobną rolę odgrywa polska strona internetowa *My Poland*¹⁰, oferująca autentyczne, niepowtarzalne rękodzieło wykonane przez prawdziwych mistrzów – licencjonowanych artystów ludowych i uznanych twórców, wspierająca twórców ludowych oraz młode talenty, przyczyniając się tym samym do zachowania i rozwoju tradycyjnej sztuki użytkowej

⁷ Por. A. Błachowski, *Siła w tradycji. Wybrane aspekty współczesnej sytuacji sztuki ludowej*, „Twórczość Ludowa” 2002, nr 1–2 (51), s. 21–24.

⁸ Jednak niezależnie od formy funkcjonowania w ludowych dziełach sztuki, jak twierdzi M. Szajda: „Sfera materialna, zmysłowa dąży do uświęcania się poprzez realizację określonych wartości”, M. Szajda, *Średniowieczna współistotowość transcendencji i materii. Tworzenie wartości charakterystycznych dla sacrum w oparciu o zmysłowe środki profanum* [w:] M. Szajda (red.), *Aksjonormatywny aspekt relacji jako fenomen społeczny, kulturotwórczy i gospodarczy*, Wydział Sztuk Wizualnych Akademii Sztuki w Szczecinie, Szczecin 2017, s. 92.

⁹ www.artisanalliance.org, dostęp: 22.12.2017 r.

¹⁰ <http://mypoland.com.pl/>, dostęp: 22.12.2017 r.

w Polsce. *My Poland* pomaga znaleźć zarówno klientów indywidualnych, jak i nawiązać współpracę z placówkami dyplomatycznymi i firmami¹¹.

Podobną formę promowania rodzimej sztuki ludowej przyjęła łowicka firma Folskar.pl, która podzieliła oferowany klientom asortyment na etnodesign¹² i „rzecz ludową”. Znajdujące się w drugiej grupie produkty, stanowiące przykłady twórczości artystów ludowych różnych regionów etnograficznych Polski, opatrzone są certyfikatem autentyczności podpisanym przez Annę Staniszewską, pełniącą funkcję Sekretarza Stowarzyszenia Twórców Ludowych. Podczas panelu dyskusyjnego w ramach spotkania z cyklu *Patterns of Europe. Wzory kultury* właścicielka firmy Marta Wróbel zwróciła uwagę na ten zabieg: „w 2010 roku, przy współpracy ze Stowarzyszeniem Twórców Ludowych wprowadziliśmy Certyfikat Oryginalności na wyroby sztuki ludowej. Potwierdza on oryginalne pochodzenie produktów oraz to, że zostały wytworzone zgodnie z tradycją i tradycyjną techniką”¹³.

Możliwość prezentowania wytworów sztuki ludowej za pośrednictwem Internetu z jednej strony pozwala internautom poznać charakterystyczne dla niej cechy, a z drugiej – jest cennym źródłem inspiracji dla innych twórców ludowych. Co więcej, umożliwia porównanie twórczości z różnych zakątków globu ziemskiego również przez artystów ludowych i osób zainteresowanych. Uczestnicy takiej formy komunikacji stają się członkami swoistej elektronicznej społeczności, która według P. Siudy powstaje z wykorzystaniem różnych narzędzi i aplikacji internetowych. Jej charakterystyczną cechą jest intencjonalność, przestrzenność, asynchroniczność i astygmatyczność. Internet staje się w ten sposób obszarem powstawania wspólnot twórców sztuki ludowej i ich odbiorców, co pozwala na dużą dozę innowacyjności, ale też przeniesienia do cyberprzestrzeni granic kulturowych ukształtowanych w „realu”¹⁴.

Niektóre strony internetowe stanowią swoisty, dostosowany do potrzeb różnych odbiorców, „podręcznik” sztuki ludowej z różnych dziedzin i regionów. Na przykład zainteresowani i jednocześnie posiadający już określony zasób wiedzy merytorycznej mogą znaleźć na stronie <https://books.google.pl/books>¹⁵ ciekawe informacje o formach i typologii kapliczek przydrożnych; na stronie <http://wiano.eu/article/1864> odnaleźć można porady, jak wykonać haft łowicki zdobiący elementy stroju ludowego: koszule, staniki, kaftany, rękawy, a także pończochy, fartuchy, chustki na głowę czy obrusy, serwetki, torby, a nawet pościel. Funkcjonują również strony internetowe, popularyzujące hafty różnych regionów etnograficznych¹⁶.

Do ciekawych poznać należy strona <http://www.taniecludowy.pl/>¹⁷ nie tylko promująca wiedzę o polskich i zagranicznych rodzajach tańców ludowych, ale też o sposobie poruszania się w tańcu, rodzajach tradycyjnej muzyki, utworach (regionalnych, instrumentach)

¹¹ <http://mypoland.com.pl/content/51-wspolpraca-z-tworcami-mypoland> dostęp: 22.12.2017 r.

¹² Produkty wykorzystujące stylistykę i wzory zaczerpnięte z kultury ludowej.

¹³ M. Wróbel, *Sztuka ludowa nie jest skansenem – rozmowa z Martą Wróbel, właścicielką firmy Folkstar*, <http://patternsofeurope.pl/folkstar/>, dostęp: 22.12.2017 r.

¹⁴ P. Siuda, *Religia a Internet. O przenoszeniu religijnych granic do cyberprzestrzeni*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne Spółka z o.o., Grupa Kapitałowa WSIP S.A., Warszawa 2010, s. 110–116.

¹⁵ <https://books.google.pl/books?id=JViqO5oBOykC&pg=PA12&lpg=PA12&dq=praktyczne+porady+dla+tworców+sztuki+ludowej>, dostęp: 2.01.2018 r.

¹⁶ Haft biskupiański <http://wiano.eu/article/1839>, dostęp: 2.01.2018 r.; Haft kujawski <http://wiano.eu/article/1122>, dostęp: 02.01.2018 r.; Haft sieradzki <http://wiano.eu/article/1245>, dostęp: 2.01.2018 r.; Haft kurpiowski <http://wiano.eu/article/1094>, dostęp: 2.01.2018 r.; Haft kaszubski <http://wiano.eu/article/814>, dostęp: 2.01.2018 r.; Haft kociewski <http://wiano.eu/article/1022>, dostęp: 2.01.2018 r.

¹⁷ <http://www.taniecludowy.pl/>, dostęp: 2.01.2018 r.

komponowanych specjalnie z myślą o konkretnym rodzaju tańca. Strona ta zawiera link *Znajdź Partnera do Tańca – Załóż darmowe konto już dziś* oferujący pomoc w odnalezieniu partnera do tańca ludowego. Dzięki takiemu funkcjonowaniu portalu nie tylko promuje się muzykę i taniec ludowy, ale również ułatwia kontakty osobom zainteresowanym rozwijaniem umiejętności w omawianej dziedzinie.

Internet stwarza przestrzeń i szansę na poszerzenie współpracy między twórcami ludowymi zarówno na terenie danego kraju, jak i na arenie międzynarodowej (również w dziedzinie zachowania i popularyzowania sztuki ludowej). Obecność stron internetowych o tematyce ludowej jest także odpowiedzią na prężną działalność zespołów folklorystycznych istniejących w mniejszych lub większych ośrodkach. Grupy te, zapraszając do współpracy nowe osoby, promują rodzimą kulturę, folklor oraz tradycję. Na wielu stronach www zainteresowane osoby mogą znaleźć liczne informacje na temat całorocznego cyklu warsztatów rękodzielniczych połączonych z prelekcjami, wystawami, kiermaszami i spotkaniami z autentycznymi twórcami ludowymi, którzy dzielą się swoją pasją, wiedzą i umiejętnościami¹⁸.

Dotychczasowe, tradycyjne myślenie na ten temat ograniczało kontakty do najbliższej okolicy, jednej społeczności. Świat w obliczu postępującego rozwoju technologicznego stał się globalną wioską także i dla twórców zajmujących się (zawodowo lub hobbystycznie) sztuką ludową. Osoby te mogą niemal bez problemu nawiązać kontakt z podobnymi sobie, wspólnie wymieniać się doświadczeniami, często stawać się dla siebie źródłem inspiracji, a także okazją do wspólnego podejmowania działań. Dla wielu jest to okazja do poprawy jakości wyrobów, dla organizatorów akcji promocyjnych – możliwość weryfikowania i podnoszenia poziomu programowego i organizacyjnego krajowych i międzynarodowych festiwali, imprez o charakterze folklorystycznym czy wystaw sztuki ludowej. Współpraca pomiędzy twórcami, o której wspomniano wcześniej, może także owocować wspólnymi przedsięwzięciami, np. włączenie się w organizację festynów, warsztatów, pokazów, konkursów.

W dobie zagrożeń negatywnymi skutkami globalizacji Internet może stać się orężem w walce o emancypację wielu mniejszości i grup kulturowych, które przez całe lata (a nawet pokolenia) nie cieszyły się zainteresowaniem. Niektóre regiony globu ziemskiego były traktowane trochę po macoszemu – niejednokrotnie skojarzenia z nimi wiązały się nie z przejawami kultury danego kraju, ale z zawirowaniami dziejów, polityką czy innymi pejoratywnie nacechowanymi wydarzeniami. Doskonałym przykładem ujawnienia się jest sztuka australijskich Aborygenów. Przez wiele dziesięcioleci pozostawała ona w izolacji od świata zewnętrznego, stanowiąc głównie realizację potrzeb wyższego rzędu rdzennych mieszkańców Australii. Ludność napływowa, kolonizująca kontynent, traktowała przejawy aktywności Aborygenów jako gorsze, pochodzące od „dzikusów”. Doprowadziło to w efekcie do próby cywilizowania ich pod przymusem, rugując i uniemożliwiając pielęgnowanie swojej kultury, a co za tym idzie, odbierając im ich tożsamość kulturową. Dopiero pod koniec XX w., kiedy udało się wyeksponować ich sztukę, która narodziła się w australijskim buszu, okazało się, że stała się ona jednym z elementów stanowiących doskonałą pamiątkę turystyczną. Co więcej, wielobarwne dzieła, będące przykładami malarstwa kropkowego, stały się źródłem inspiracji dla mieszkańców odległych od Australii krajów oraz wielu środowisk. Ciekaw-

¹⁸ Na przykład: <https://zgstl.pl/nasza-dzialalnosc/warsztaty-spotkania-konkursy>, dostęp: 2.01.2018 r.; www.warsztatykultury.pl/warsztatykultury, dostęp: 2.01.2018 r.; <https://24wspolnota.pl/pl/pulawy/zapowiedzi/25644/Spotkania-ze-sztuka-ludowa.htm>, dostęp: 2.01.2018 r. i wiele innych.

wym przykładem jest wpis na blogu zatytułowany *Gagatki Trzy poznają świat*¹⁹ – swoisty fotoreportaż zdobywania wiedzy i uczenia się technik rękodzielniczych przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym na przykładzie różnych form wyrazu artystycznego ludności wywodzącej się z kontynentu australijskiego. Pokazuje on, jak dzięki Internetowi dzieci mogą poznać i zrozumieć specyficzną sztukę ludową odległego kraju, silnie związaną ze światem duchowym, ceremoniami oraz przekazem oralnym lokalnych legend i mitów.

Bardzo dużą rolę odgrywa Internet w kwestii ochrony praw autorskich artystów ludowych. Często dochodzi do bezprawnego wykorzystania twórczości ludowej, polegającego nie tylko na eksploatacji dzieł w ich oryginalnej formie, ale również na modyfikacji, wprowadzaniu zmian lub tworzeniu swoistej kompilacji z kilku istniejących dzieł sztuki ludowej. Tworzenie przez poszczególnych artystów (lub ich najbliższych) stron poświęconych własnej twórczości ludowej stanowi nie tylko ważny element zaistnienia w przestrzeni internetowej. To także możliwość ochrony ich dzieł zarówno przed wykorzystaniem bez wiedzy i zgody autora w celach komercyjnych, jak i – co jest niezwykle ważne z punktu widzenia etnologii i antropologii kulturowej – na uchronienia tej formy aktywności ludzkiej od zapomnienia. Nie trzeba przywoływać licznych akcji podnoszących kwestię ochrony polskiego dorobku kulturowego, którym niewątpliwie są wyroby ludowe, zarówno te historyczne, jak i wykonywane współcześnie. Twórca ludowy, publikując na prowadzonej przez siebie witrynie czy blogu zdjęcia wykonanych dzieł, zaznacza swoją działalność w tej materii, przestaje być anonimowy, co do tej pory było uważane za jedną z głównych cech twórczości ludowej. Internauci na całym świecie dzięki temu mogą utożsamić dany wytwór z konkretną osobą.

Jednak Internet to też zagrożenia – nie tylko w kontekście nadużywania praw autorskich. Ułatwiając twórcom inwestowanie w różne przedsięwzięcia, korzystanie z dotacji unijnych, wojewódzkich itp. silnie skierowuje sztukę ludową na drogę konsumpcjonizmu, gdzie opłacalność materialna staje się warunkiem czyjeś osobistego zaangażowania w twórczość, a ilość zaczyna dominować nad jakością. System projektowo-grantowy, w którym zaangażowani twórcy potrafią zarobić pewną (często dość znaczną) sumę pieniędzy, niszczy bezinteresowność, odrębność, jedyność, niepowtarzalność, prawdziwe natchnienie i poczucie pasji.

Komunikacyjna rola dzieł sztuki ludowej funkcjonujących w przestrzeni wirtualnej

Dla sztuki ludowej zakotwiczenie w sieciach społecznych (*social media*) to szansa na komunikowanie się wewnątrz swojego środowiska i na zewnątrz: z innymi grupami i wieloma instytucjami. To okazja do budowania własnej pozycji i możliwości realizowania celów w różnych obszarach życia społecznego i kulturalnego. Dzięki Internetowi można znaleźć wypowiedzi regionalistów, którzy odpowiadają między innymi na pytania, kim są, za jakiego twórcę się uważają, jak postrzegają swoją rolę i znaczenie swojej sztuki, co jest dla nich cenne, z jakich źródeł czerpią inspirację dla rozmaitych działań na rzecz swojego środowiska oraz jaki mają emocjonalny stosunek do swojej twórczości²⁰.

¹⁹ <http://www.gagatkitrzy.pl/> dostęp: 22.12.2017 r.

²⁰ D. Kasprzyk (red.), *Kim jesteś, regionalisto? Sylwetki, opinie, diagnozy*, Uniwersytet Łódzki, Interdyscyplinarny Zespół Badania Wsi, Łódź 2012.

Internet to także dla twórców ludowych możliwość nawiązywania i podtrzymywania dialogu, szansa na konfrontowanie rozmaitych opinii i uczenie się od siebie nawzajem. Różnorodność dzieł stała się wyzwaniem uwalniającym kreatywność i tworzącym korzystne warunki do usprawnienia działalności regionalistycznej, skutecznej promocji miejscowości i stowarzyszeń, umożliwiając korzystanie z zasobów prywatnych i archiwalnych.

Uczestniczenie w sieciach (wyrażające się w przynależności do konkretnych grup społecznych pielęgnujących określone tradycje i uznających wspólnie przyjętą hierarchię wartości), respektowanie wypracowanych dla danego typu zbiorowości reguł współdziałania oraz jakość relacji z innymi podmiotami – zapewnia poczucie bezpieczeństwa płynące ze wzajemnego zaufania i dorobku dobrych doświadczeń oraz w znacznym stopniu wpływa na możliwości rozwojowe twórców ludowych i efekty podejmowanych działań.

Obecność twórcy ludowego w Internecie pozwala na tworzenie relacji na różnym poziomie zaangażowania stron. Z jednej strony mamy możliwość nawiązania interakcji pomiędzy samymi artystami ludowymi, ale także pojawiają się inne formy kontaktu: twórca – organizacja/instytucja promująca sztukę (w tym także ludową) oraz twórca – potencjalny klient.

Twórcy ludowi niejednokrotnie podejmują wspólne działania, które są wynikiem częstych kontaktów. W wielu przypadkach, jeśli weźmie się pod uwagę fakt bliskości zamieszkania, okazuje się, iż są oni ze sobą spokrewnieni. Pomijając jednak relacje rodzinne, należy zwrócić uwagę na to, że chętnie tworzą różnego rodzaju wspólnoty, co jest szczególnie widoczne regionalnie. Tworzą oni stowarzyszenia skupiające ich w jedną grupę, podejmującą wspólne inicjatywy²¹. Ciekawą formą zarówno promocji, jak i ukazania interakcji zachodzących pomiędzy twórcami jest tworzenie katalogów, spisów artystów ludowych danego regionu, zarówno w formie papierowej²², jak i elektronicznej²³.

Niezaprzeczalnie największą wartość w tej formie relacji pomiędzy twórcami stanowi sytuacja przekazywania swojej wiedzy młodszemu pokoleniu. Tradycje niektórych form sztuki ludowej sięgają wielu wieków i ich kontynuacja jest możliwa dzięki obecności nowego, młodego pokolenia, które podejmuje się trudu zdobycia umiejętności rękodziela ludowego. Doskonałym przykładem może być uwieczniona na filmie promocyjnym Łowicza (przez reżysera Michała Sierszaka) relacja matki z córką, bazująca na przekazywaniu tajemnic wycinankarstwa²⁴. Ta forma interakcji pokazuje nie tylko specyficzną relację obejmującą dwie twórczynie ludowe z różnych pokoleń, ale także podkreśla niezwykle wartości, które się z nią wiążą. Niezaprzeczalnie mamy tu do czynienia z poszanowaniem rodzimej tradycji wycinankarstwa, przekazywaniem jej młodszemu pokoleniu, chronieniem od zapomnienia.

Inną formą komunikacji, jaką można wyodrębnić na podstawie obserwacji stron internetowych, jest relacja pomiędzy twórcą i organizacją albo instytucją zajmującą się promocją sztuki. Należy podkreślić, iż biorąc pod uwagę czas jeszcze sprzed doby

²¹ Por. <http://razemdlaradomki.pl/tworcy-pl>, dostęp: 2.01.2018 r.

²² *Rękodzieło ludowe powiatu łowickiego*, Łowicz 2011.

²³ <http://www.kadzidlo.pl/tworcy.htm> dostęp: 5.01.2018 r.

²⁴ Michał Sierszak, *Łowic Łowicz*, 2012. Film promocyjny Łowicza, zdobywca pierwszej nagrody w konkursie na projekt promocyjny miasta. Materiał dostępny jest na witrynie: <https://www.youtube.com/watch?v=GAKUaP6vcRY>, dostęp: 2.01.2018 r.

wszechogarniającego Internetu, kontakty tego typu stanowiły jedno z głównych źródeł informowania o działalności poszczególnych twórców i możliwości nawiązania z nimi kontaktu osób z zewnątrz. Obecnie można zauważyć, że obowiązki te przejmuje coraz więcej organizacji nie będących związanymi z administracją na szczeblu gminnym, powiatowym czy wojewódzkim. Powstają organizacje, specjalizujące się w nawiązywaniu kontaktów z twórcami i angażujące ich we wspólne przedsięwzięcia, a jednocześnie dbające o ich promocję. Działająca w Polsce Fundacja „Nad Wyraz” jest organizatorem akcji zatytułowanej *Szlak Rzemiosła*. Projekt ten, finansowany przez Województwo Małopolskie, Ministerstwo Sportu i Turystyki oraz Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, ma za zadanie skupiać artystów i rzemieślników ludowych całej Małopolski, promować ich dzieła oraz tworzyć szlak stanowiący w dzisiejszych czasach bardzo ciekawą atrakcję turystyczną. Sami twórcy tej akcji podkreślają jej główne zamierzenia: „Projekt Szlak Rzemiosła powstał po to, by pokazać współczesnych twórców ludowych, trudniących się rzemiosłem w tradycyjny sposób. Dzięki Szlakowi można poznać twórców, dla których rzemiosło to nie tylko zawód, ale przede wszystkim pasja. Projekt przygotowano z myślą o turystach, chcących na mapie Małopolski odnaleźć zapomniane już zawody i tradycje oraz odkryć je na nowo”²⁵. Przedsięwzięcie to osiągnęło naprawdę monumentalne rozmiary – twórcy nawiązali współpracę z ponad 200 artystami ludowymi, zamieszkującymi blisko 130 miejscowości, a reprezentującymi 24 rzemiosła.

Tego typu działania podejmowane przez organizacje skupiające w swoich strukturach przedstawicieli różnych środowisk – od naukowych, przez pracowników instytucji kultury, aż do pasjonatów sztuki ludowej i tradycyjnego rękodzieła – przyczyniają się do pielęgnowania wielu wartości, które z racji postępującego rozwoju cywilizacyjnego mogłyby zanikać. Przede wszystkim promuje się i chroni przed zapomnieniem wiedzę na temat dawnego rękodzieła i rzemiosł ludowych. Kontynuuje się, oczywiście na innym poziomie, kultywowanie tradycji związanej ze sztuką ludową Małopolski poprzez organizowanie warsztatów, których uczestnikami są osoby zainteresowane.

Internet pozwala także na pojawienie się trzeciej formy relacji. Po jednej stronie jest twórca, a po drugiej – potencjalny klient zainteresowany zakupem danego dzieła. W tym wypadku pojawiają się dwie grupy klientów: przypadkowy (zakup impulsywny) oraz świadomy. Pierwszą grupę stanowią osoby, które chcąc np. zrobić prezent (czy to komuś z rodziny, czy związany z jakąś transakcją biznesową), nawiążą kontakt z twórcą ludowym, którego dzieła znajdują w rzeczywistości wirtualnej i uznają je za atrakcyjne. Komunikacja na tym poziomie ogranicza się do jedynie formalnego kontaktu, polegającego na złożeniu zamówienia na interesujący kupca przedmiot i odebranie go od twórcy.

Drugą grupę reprezentują osoby, które świadomie nawiązują kontakt z osobą artysty, po wcześniejszym zapoznaniu się z jego ofertą oraz przeprowadzeniu kwerendy na temat działalności innych twórców. Po dokonaniu zamówienia i odebraniu go często kontakty są ponawiane, by móc uzupełnić swoją kolekcję czy obdarować tymi dziełami sztuki ludowej innych członków rodziny lub partnerów biznesowych. Relacja ta staje się silniejsza o tyle, że budowana jest na wielokrotnych kontaktach, dzięki którym tworzy się swego rodzaju więź oparta m.in. na wyznawaniu wspólnych wartości, takich jak poczucie piękna, estetyki czy chęć tworzenia wspólnej przestrzeni komunikacyjnej.

²⁵ Szlak Rzemiosła Małopolski, <http://szlakrzemiosla.pl/oszlaku.html>, dostęp: 3.01.2018.

Sztuka ludowa w internecie jako wyraz troski o zachowanie własnej tożsamości i ochrony najważniejszych wartości

Sztuka ludowa powszechnie kojarzy się z tradycyjną wspólnotą wiejską, charakteryzującą się silnymi tendencjami „do wewnątrz” i nieufnością wobec osób i środowisk zdefiniowanych jako obce czy nieprzyjazne. Jest to cecha dotycząca wszelkich przejawów kultury ludowej, w której istniała dychotomia „swoj–obcy”, dzieląca świat na dwie części – swoją, bezpieczną, znaną, akceptowaną oraz obcą – stanowiącą odwrotność tej pierwszej²⁶. Od wieków w swoim rodzimym środowisku pełni niezastąpioną wychowawczą rolę, niczym nauczyciel kształtujący ludzi i ich postawy. Sieć wirtualna ułatwia zasięg oddziaływania i szerszego promowania określonych zachowań oraz wartości. Wielki miłośnik sztuki i kultury góralskiej ksiądz prof. Józef Tischner przypominał, że najcenniejsza w sztuce ludowej jest prawda o człowieku, o jego miłości, wierze i nadziei. „Celem tej kultury nie jest góralstwo, ale jest człowieczeństwo. Tam, w tej kulturze, nie przedstawia się człowieka i Górala, nie wynosi się Górala ponad człowieka. Tam się mówi o tym, jak Góral przez swoje życiowe doświadczenie może wzobaczyć prawdę o człowieku, może służyć człowiekowi, może służyć człowieczeństwu. [...] Trza ducha w narodzie utrzymywać, coby nie był bojący”²⁷. Tischner, nawołując do troski o rozwijanie i pielęgnowanie tradycji i folkloru góralskiego, powoływał się często na słowa poety Kazimierza Tetmajera, który przekonywał, że tworzyć kulturę oznacza „podwójnie wiedzieć, słyszeć i czuć; a także innych uczyć tej prawdy – tego czucia, słuchania i widzenia, budowania porozumienia ludzkiego z Ziemią i Bogiem. Można dopowiedzieć – z innym człowiekiem, z narodem. I jeszcze jest trzeci obowiązek regionalisty. To obowiązek służyć...!”²⁸.

Wielu badaczy kultury podkreśla istotną rolę sztuki ludowej w budowaniu poczucia tożsamości osobistej, silnie związanej z procesem indywidualizacji, uniezależniania się od innych, polegający na budowaniu i wzmacnianiu własnej odrębności²⁹. Dotyczy to w równym stopniu tożsamości społecznej. Można mówić w tym kontekście także o tożsamości kulturowej. Jednak za najwyższy stopień tożsamości uznaje się właśnie tożsamość kulturową jako „historycznie uwarunkowany, kulturowy sposób zachowania się przez daną zbiorowość”³⁰, co na przykładzie kultury kaszubskiej pokazuje, jak troska o język, tradycje, folklor itp. tworzy poczucie integralności, budzi przekonanie, że pielęgnowanie regionalizmów to tworzenie unikalnego piękna, które zawsze będzie rozpoznawalne przez innych, to wielkie zadanie, związane z odgrywaniem istotnych ról społecznych, zapewniające poczucie ciągłości i więzi między pokoleniami.

²⁶ Z. Benedyktowicz, *Portret „obcego”. Od stereotypu do symbolu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000, s. 30.

²⁷ J. Tischner, *Boski młyn*, Oficyna Podhalańska, Kraków 1992, s. 67.

²⁸ Ibidem, s. 68.

²⁹ Na podst.: Z. Bokszański, *Tożsamości zbiorowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 36–37; A. Piotrowski, *Procesy akulturacji i asymilacji z punktu widzenia socjologii kultury, socjologicznej analizy procesów biograficznych badań nad komunikacją międzykulturową* [w:] W. Molik, R. Traba (red.), *Procesy akulturacji/asymilacji na pograniczu polsko-niemieckim w XIX i XX wieku*, Instytut Historii UAM, Poznań 1998, s. 35.

³⁰ A. Szyfer, *Ludzie pogranicza. Kulturowe uwarunkowania osobowości*, Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa, Poznań 2005, s. 44.

Budowanie za pośrednictwem sztuki ludowej systemu określonych wartości i powiązań sprzyja zatem budowaniu spójności w ramach rodziny, kręgu sąsiedzkiego, małych grup lokalnych, ale dzięki Internetowi może mieć silne oddziaływanie na inne społeczności. Ma to przede wszystkim znaczenie pozytywne, ale w określonych środowiskach może także wpływać na powstawanie zjawiska tzw. myślenia grupowego, polegającego na radykalnym ujednoceniu postaw i opinii, a w skrajnej postaci wykluczającego krytycyzm i możliwość podejmowania dyskusji. Ze względu na silne zaangażowanie emocjonalne samych twórców mogą zaistnieć niekiedy trudności w obiektywnym ocenianiu i relacjonowaniu wszelkiego typu wydarzeń kulturalnych itp.

Odkąd sztuka ludowa zaczęła funkcjonować na szerszą skalę w przestrzeni wirtualnej, sytuuje się ją między dążeniem do maksymalnego zachowania własnej tożsamości (czyli orientacją obronną), a nastawieniem na poznanie innych, otwartością na dialog. Dzięki Internetowi, tworząc podstawy wspólnoty, poszerza swój zakres oddziaływania od małych grup do wymiaru makro, porządkując uznawane w danej kulturze wartości, przypominając obowiązującą hierarchię i wpływając na kierunki zmian. Tworzy ona podstawy wspólnoty poprzez nadawanie rangi przedstawianym wartościom (tworzenie hierarchii), definiowanie wspólnych celów zbiorowych, wreszcie poprzez formułowanie przekonań (wierzeń) odnoszących się do rzeczywistości konkretnego narodu. Pełni zatem funkcję integracyjną. Sprzyja poszukiwaniu porozumienia, tworzenia pomostów, tworzenia więzi społecznych, podstaw do porozumienia.

Internet to także zagrożenia. Daniel Bell, opisując społeczeństwo amerykańskie sprzed czterech dekad, zwracał uwagę na zasadnicze przemiany kultury rdzennie amerykańskiej pod wpływem rozwoju w sposobach komunikowania się (np. ze względu na rozwój mass mediów), ale także pod wpływem rozwoju kontaktów międzykulturowych, zwiększonej mobilności społecznej i przestrzennej. W wyniku innowacji technicznych, technologicznych i społeczno-gospodarczych pojawia się synkretyzm kulturowy, powstają swego rodzaju „zlepnięcia” kulturowe, które obejmują różne wzory, elementy symboliczne, normy i wartości wywodzące się w istocie z odmiennych tradycji³¹.

To pomieszanie stylów, wzorów, symboli i wartości może mieć także jeszcze inny skutek. Nieumiejętne albo pozbawione smaku tworzenie „zlepnięć” może się ocierać lub ociera o kicz, wytwór pozbawiony gustu, o niskiej wartości artystycznej³².

Podsumowanie

W dobie globalizacji, unifikacji i postępujących procesów cywilizacyjnych sztuka ludowa nie ma szans na przetrwanie w swej dawnej, naturalnej formie, służąc zaspokajaniu potrzeb życiowych człowieka. Ratunkiem na upowszechnianie wielu ludowych tradycji jest sieć wirtualna. Kultura ludowa obecna w Internecie ma większe możliwości tworzenia obszarów przeżyć i doświadczeń związanych z procesami rozwoju osobowości poprzez zaspokajanie potrzeb estetycznych i emocjonalnych. Uczestnictwo w tego typu kulturze najczęściej nie ma wiele wspólnego z potocznie przypisywaną kulturze ludowej funkcją ciekawego wypełnienia

³¹ D. Bell, *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 136.

³² <https://sjp.pwn.pl/sjp/kicz;2470599.html>, dostęp: 23.12.2017 r.

wolnego czasu – umożliwia wchodzenie w nowe obszary doznań, dokonywanie wyborów, poznawanie różnych sposobów widzenia, konfrontowanie się z różnorodnością i zdobywanie doświadczeń niezastąpionych w budowaniu obrazu siebie i świata oraz kształtowaniu twórczej postawy wobec otaczającej rzeczywistości. Należy jasno podkreślić, że tradycyjne wyroby rękodzieła czy sztuki ludowej nie miały nic wspólnego z chęcią umilenia sobie czasu wolnego, którego przecież na wsi nie było zbyt wiele. Wszelkie formy artystycznego wyrazu posiadały czasem ukrytą, a czasami zupełnie otwartą symbolikę, której znaczenie oraz jej zrozumienie było na porządku dziennym.

Możliwość zaprezentowania siebie i swojej twórczości pozwala zaistnieć na arenie międzynarodowej bez konieczności wychodzenia z domu. Każdy z artystów za pośrednictwem zdjęć, animacji czy tekstu może podzielić się swoimi doświadczeniami, zdobytą wiedzą, pomysłami czy rozterkami albo niepowodzeniami. Dzięki Internetowi twórca ludowy, jeśli tylko chce, może przestać być postacią anonimową, rozpoznawalną jedynie dzięki podpisowi artysty umieszczonemu na ekspozycie. Nie musi funkcjonować jedynie poprzez własne wyroby, ale może dla całego świata być konkretną, rozpoznawalną osobą, która poprzez obecność w świecie wirtualnym stanowi jego element i ma wpływ (niewielki co prawda) na kształtowanie jej przestrzeni.

Bibliografia

Literatura

- Bell D., *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Benedyktowicz Z., *Portret „obcego”. Od stereotypu do symbolu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
- Błachowski A., *Siła w tradycji. Wybrane aspekty współczesnej sytuacji sztuki ludowej*, „*Twórczość Ludowa*” 2002, nr 1–2 (51).
- Bokszański Z., *Tożsamości zbiorowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Kim jesteś, regionalisto? Sylwetki, opinie, diagnozy*, red. D. Kasprzyk, Uniwersytet Łódzki, Interdyscyplinarny Zespół Badania Wsi, Łódź 2002.
- Piotrowski A., *Procesy akulturacji i asymilacji z punktu widzenia socjologii kultury, socjologicznej analizy procesów biograficznych badań nad komunikacją międzykulturową*, [w:] *Procesy akulturacji/asymilacji na pograniczu polsko-niemieckim w XIX i XX wieku*, red. W. Molik, R. Traba, Instytut Historii UAM, Poznań 1998.
- Rękodzieło ludowe powiatu łowickiego*, (folder promocyjny), Łowicz 2011.
- Szajda M., *Średniowieczna wspólnotowość transcendencji i materii. Tworzenie wartości charakterystycznych dla sacrum w oparciu o zmysłowe środki profanum* [w:] *Aksjornormatywny aspekt relacji jako fenomen społeczny, kulturotwórczy i gospodarczy*, red. M. Szajda, Wydział Sztuk Wizualnych Akademii Sztuki w Szczecinie, Szczecin 2017.
- Siciński A., *Styl życia, kultura, wybór – szkice*, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2002.
- Siuda P., *Religia a Internet. O przenoszeniu religijnych granic do cyberprzestrzeni*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.

Szyfer A., *Ludzie pogranicza. Kulturowe uwarunkowania osobowości*, Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa, Poznań 2005.

Tischner J., *Boski młyn*, Oficyna Podhalańska, Kraków 1992.

Netografia

Haft biskupiański <http://wiano.eu/article/1839>, dostęp: 2.01.2018 r.

Haft kaszubski <http://wiano.eu/article/814>, dostęp: 2.01.2018 r.

Haft kociewski <http://wiano.eu/article/1022>, dostęp: 2.01.2018 r.

Haft kujawski <http://wiano.eu/article/1122>, dostęp: 2.01.2018 r.

Haft kurpiowski <http://wiano.eu/article/1094>, dostęp: 2.01.2018 r.

Haft sieradzki <http://wiano.eu/article/1245>, dostęp: 2.01.2018 r.

<http://mypoland.com.pl/>, dostęp: 22.12.2017 r.

<http://mypoland.com.pl/content/51-wspolpraca-z-tworcami-mypoland> dostęp: 22.12.2017 r.

<http://razemdlaradomki.pl/tworcy-pl>, dostęp: 2.01.2018 r.

<http://www.gagatkitrzy.pl/>, dostęp: 22.12.2017 r.

<http://www.kadzidlo.pl/tworcy.htm>, dostęp: 5.01.2018 r.

<http://www.taniecludowy.pl/>, dostęp: 2.01.2018 r.

<https://24wspolnota.pl/pl/pulawy/zapowiedzi/25644/Spotkania-ze-sztuka-ludowa.htm>, dostęp: 2.01.2018 r.

<https://books.google.pl/books?id=JViqO5oBOykc&pg=PA12&lpg=PA12&dq=praktyczne+porady+dla+tworców+sztuki+ludowej>, dostęp: 2.01.2018 r.

<https://sjp.pwn.pl/sjp/kicz;2470599.html>, dostęp: 23.12.2017 r.

<https://zgstl.pl/nasza-dzialalnosc/warsztaty-spotkania-konkursy>, dostęp: 2.01.2018 r.

Kasprzyk D., *Artysta ludowy i kilka kontekstów współczesności*, http://www.muzeum-radom.pl/tlzt/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=69, dostęp: 29.12.2017 r.

Sierszak M., „*Łowić Łowicz*”, 2012. Film promocyjny Łowicza, zdobywca pierwszej nagrody w konkursie na projekt promocyjny miasta. Materiał dostępny jest na witrynie: <https://www.youtube.com/watch?v=GAKUaP6vcRY>, dostęp: 2.01.2018 r.

Statut Stowarzyszenia Twórców Ludowych, dostępny na oficjalnej witrynie STL: <http://zgstl.pl/media/dokumenty-do-pobrania/>, dostęp: 2.01.2018 r.

Szlak Rzemiosła Małopolski, <http://szlakrzemiosla.pl/oszlaku.html>, dostęp: 03.01.2018 r.

Wróbel M., *Sztuka ludowa nie jest skansenem – rozmowa z Martą Wróbel, właścicielką firmy Folkstar*, <http://patternsofeurope.pl/folkstar/>, dostęp: 22.12.2017 r.

www.artisanalliance.org, dostęp: 22.12.2017 r.

www.warsztatykultury.pl/warsztatykultury, dostęp: 2.01.2018 r.

SUMMARY

Anna Janus, Karolina Wanda Rutkowska

**Communicative and community functions of creations
of folk art functioning in cyberspace**

Globalising communication, the Internet has not only facilitated communication between people, but also it has had its share in popularising all types of creation. The peculiarity of interpersonal relations in cyberspace has become a particularly interesting phenomenon in recent years in the context of the functioning of folk art in it. This article focuses its attention on two types of creating and building the methods of social interaction vital for this environment, undertaking an analysis of both communicative and community functions of texts and objects classified as folk art published on the Internet.

Key words: Internet, folk art, creator, community, communication.

Data wpływu artykułu: 20.02.2018 r.

Data akceptacji artykułu: 6.06.2018 r.